

Divadlo Andreja Bagara Nitra

Hra SNOV

AUGUST STRINDBERG

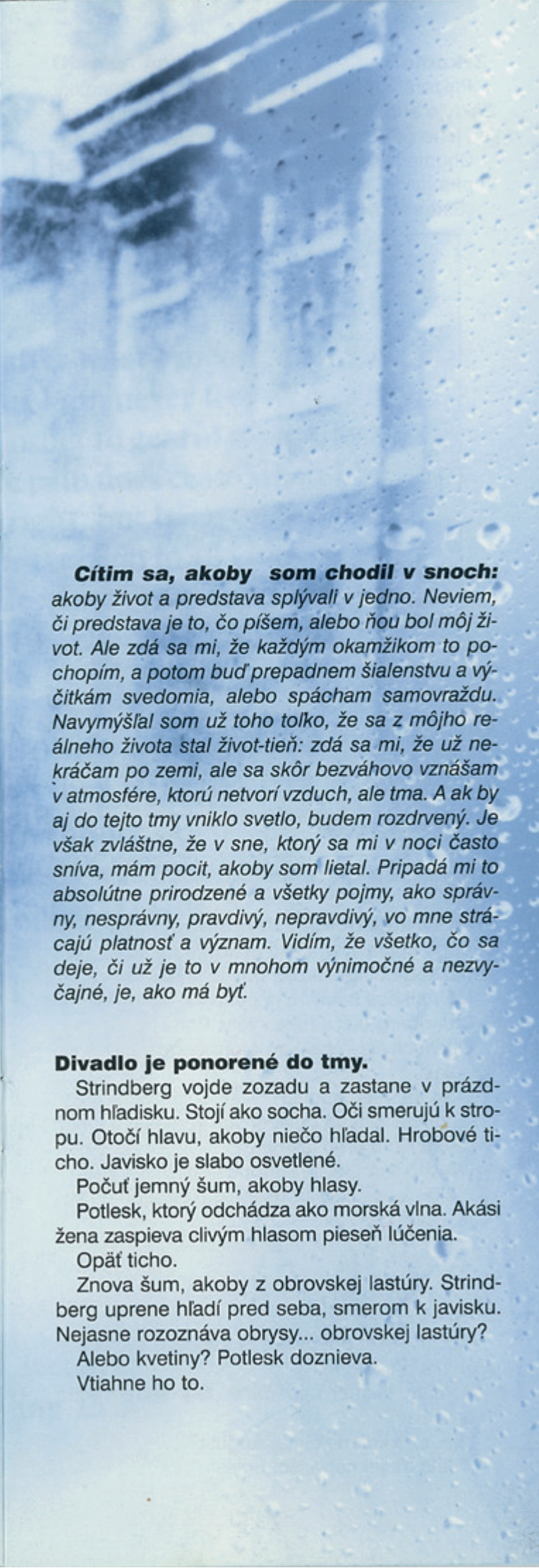
V Hre snov som sa usiloval napodobniť ne-súvislú, ale zdanlivo logickú formu sna. Všetko sa môže stať, všetko je možné a pravdepodobné. Čas a priestor nejestvujú, na pozadí bezvýznamnej skutočnosti fantázia pradie a tká nové vzory: zmes spomienok, zážitkov, voľných výtvorov, absurdít a improvizácií.

Postavy sa štiepia, zdvojujú, navzájom zastupujú, rozplývajú, zhustujú a znovu formujú. Nad všetkým však stojí vedomie - vedomie snívajúceho. Pre neho nejestvujú ani tajomstvá, ani nedôslednosti, ani škrupule, ani zákony. Snívajúci neodsudzuje, nezbavuje viny, iba oznamuje. A keďže sen býva väčšinou bolestivý, menej často veselý, prerývaným rozprávaním sa vinie tón melanchólie a súcitu so všetkým živým. Spánok osloboditeľ často spôsobuje bôľ, ale keď je utrpenie najprudšie, dostaví sa prebudenie a zmieri trpiaceho so skutočnosťou, ktorá, hoci môže byť bolestivá, v porovnaní so snom je v tomto okamihu pôžitkom.

(August Strindberg, úvodná poznámka k Hre snov)

Strindberg na poslednej prechádzke, apríl 1912

Cítim sa, akoby som chodil v snoch:
akoby život a predstava splývali v jedno. Neviem, či predstava je to, čo píšem, alebo ňou bol môj život. Ale zdá sa mi, že každým okamžikom to pochopím, a potom buď prepadnem šialenstvu a výčitkám svedomia, alebo spáчам samovraždu. Navymýšľal som už toho toľko, že sa z môjho reálneho života stal život-tieň: zdá sa mi, že už nekráčam po zemi, ale sa skôr bezváhovo vznášam v atmosfére, ktorú netvorí vzduch, ale tma. A ak by aj do tejto tmy vniklo svetlo, budem rozdrvený. Je však zvláštne, že v sne, ktorý sa mi v noci často sníva, mám pocit, akoby som lietal. Pripadá mi to absolútne prirodzené a všetky pojmy, ako správny, nesprávny, pravdivý, nepravdivý, vo mne strácajú platnosť a význam. Vidím, že všetko, čo sa deje, či už je to v mnohom výnimočné a nezvyčajné, je, ako má byť.

Divadlo je ponorené do tmy.

Strindberg vojde zozadu a zastane v prázdnom hľadisku. Stojí ako socha. Oči smerujú k stropu. Otočí hlavu, akoby niečo hľadal. Hrobové ticho. Javisko je slabo osvetlené.

Počuť jemný šum, akoby hlasy.

Potlesk, ktorý odchádza ako morská vlna. Akási žena zaspieva clivým hlasom pieseň lúčenia.

Opäť ticho.

Znova šum, akoby z obrovskej lastúry. Strindberg uprene hľadá pred seba, smerom k javisku. Nejasne rozoznáva obrysy... obrovskej lastúry?

Alebo kvetiny? Potlesk doznieva.

Vtiahne ho to.

Zrkadlo.

Prezerá si svoju vlastnú tvár, samé vrásky. Zakryje si rukou ústa, takže sa s ním stretávajú len jeho oči. Pomaly sa štipe do tváre.

Chumáč vlasov. So zvláštnym úsmevom zašepká:

„Ešte nie je neskoro, August!“

Harriet Bosseová, tretia žena A. Strindberga

Pred Dramatickým divadlom. Denné svetlo, popoludnie. Harriet sa objavuje na schodoch, sama, keď ho spozoruje, odvracia sa.

Má na sebe kostým, je pokojná, ale upätá.

Strindberg drží v ruke kvety. Podá jej ich.

Obaja chvíľu váhajú a potom vykročia, bok po boku.

„Ako sa máš, August?“

„Strašne. Najmä posledných štyridsať dní.“

„To už som preč tak dlho?“

„Nechcela by si sa ku mne vrátiť?“

Idú pomaly, z kroka na krok, vo vzájomne korektnom odstupe.

„Ako sa darí... nášmu dieťaťu?“

„Ide to.“

„Ja, Harriet, tiež čakám dieťa.“

„Skutočne?“

„Už štyridsať dní píšem hru snov, o svojej láske... a o svojom...“

Pomaly, takmer nebadane sa k sebe trochu priblížia.

„Bude to krásne dieťa, August?“

„Dieťa mojej najväčšej bolesti.“

Oblaky. Sny.

V jeho byte. Na šnúre visia fotografie oblakov. Prezerá si ich pod lupou. Naraz zbadá, čo hľadá. Strháva fotografie. Sadá si.

Zúrive píše.

Starostlivo si prezerá fotografiu s oblakom.

Má zvláštne tvary, mäkké, ľudské. Ako dieťa.

Áno, to dieťa je oblak. Spoznal ho.

Hra snov, generálka.

Herci sa zhromaždia na javisku. Čakajú, čo Strindberg povie. Nedočkaví, neistí. Režisér:

„Nuž, pán Strindberg? Čo na to hovoríte?“

„Dobré. Veľmi dobré.“

„Zajtra máme premiéru a nič sa už nedá meniť...“

„Samozrejme. Všetko je... pekné. Hra snov je predsa... dieťa mojej najväčšej bolesti. Len sa ma naraz zmocnil pocit, že by sa to nemalo hrať.“

Rýchlo vstáva. Ukloní sa a odchádza. Harriet nič nechápe.

Sedí pri prázdnom kuchynskom stole.

Harriet má na sebe plášť, Strindberg je v župane.

„Tak čo? Prečo si zmizol? Bola som dobrá?“

„Nemalo by sa to hrať.“

„Bola som zlá?“

„Ako som tam tak sedel, strašne som trpel. Ja predsa chcem písať radostné a krásne veci, ale nemôžem, nesmiem. Považujem za svoju psiu povinnosť písať pravdu. A život je predsa tak neopísateľne škaredý. Zmocnil sa ma jednoducho naraz pocit, že by sa to nemalo hrať. Je to... rúhanie.“

„Ale ja chcem vedieť, čo hovoríš na mňa.“

„Na teba? Ty mi predsa nepatríš.“

Mlčanie.

„Pozrime, tak už ti to došlo.“

„Ako sa volá?“

„Gunnar Wingard. Je to herec.“

Mlčanie.

„Chceme sa vziať.“

„Chápem. Päť detí som mal. A všetky mi ich vzali. Jedno po druhom.“

Dlhé mlčanie.

„Prečo ma, Harriet, navštevuješ v noci? Prečo ma navštevuješ, keď už je po všetkom? Prečo ma navštevuješ v láske, prečo ma navštevuješ, keď...“

Harriet vyľakane vstane a odchádza.

Strindberg, celý bledý, ostáva sedieť, prázdny pohľad uprený pred seba.

Noc.

Je sám vo svojej posteli. Harriet k nemu prichádza akoby vo fyzickej, mučivo hmatateľnej halucinácii,

Jeho tvár na vankúši, spotená a bledá. Sadá na neho sen.

Strindberg medzi trinástym a štrnástym rokom

A pomaly, pomaličky sa k nemu približuje smrť.

Sny, obrazy. Je v Modrej veži. Pri jeho posteli trpezlivo sedí ošetrovatelka. Injekcia za injekciou.

Vtom mu pred vnútorným zrakom začnú defilovať obrazy z jeho života. Neodbytné jasné, niektoré mučivo bolestné, iné pokojne malebné, ozveny šťastia, ktoré mu aj v sne napĺňajú ústa chuťou ruží. Objaví sa Harriet, ešte krásna, mladá, hebká a usmieva sa na neho... Ale aj Orfila, cigán Hansen, Marta... Kľče, bolesti, výkriky... Starena, ku ktorej dali svoje prvé dieťa. Strindberg v bolestiach čosi mumle. Čo to hovorí? Zhrešil som, zhrešil som.

Je to hra snov, Strindberg stojí pred divadlom a na kohosi volá: Viktória!

Dvere. Nakoniec sú tam tie dvere so štvorlístkom. Áno, tie, za ktorými sa skrýva tajomstvo. Strindberg sa až usmieva, všetko to bolo divadlo, život bol divadlom, stojí tam ako Dôstojník z Hry snov, teraz sa dvere otvoria a za nimi bude tajomstvo.

A tak sa konečne dvere so štvorlístkom otvárajú. A on vstupuje do akejsi miestnosti. Akoby to bola izba v dome z detstva, spoznáva ju. Za jedálenským stolom zbadá chlapca.

Je to malý August Strindberg. Asi desaťročný. Je z taniera kašu. Je úplne sám. Ale vtom urobí neopatrný pohyb a tanier padá na zem. Rozbije sa. Kaša aj mlieko sa rozlejú po koberci.

Katastrofa.

Rozplače sa. Usedavo, vytrvalo. Otvoria sa dvere do kuchyne a vchádza matka. Zúfalo sa na neho pozrie, pristúpi k nemu a posadí ho na stoličku. Vezme ho na kolená, privinie ho mäkkým objatím a začne ho kolísať. Plač ustupuje. A nakoniec mu matka zašepká do ucha, jemne a tichúčko, ako to vie len ona:

„August, odpúšťam ti.“

Zaborí sa jej hlavou medzi prsia a zavrie oči. Zavrie oči a máličko sa usmeje. A je mu konečne odpustené.

(Per Olov Enquist: Strindberg - život, Naše vojsko/Odeon, 1984)

Podľa Wrangela vyzeral Strindberg bledý a mal červené oči. Existuje mnoho znakov, ktoré upozorňujú, že v tomto období pil viac ako zvyčajne. Mal určitý „skúmavý“ výraz v očiach, ktorý predtým u neho nebolo vidno. Keď sa však obaja vybrali do Closerie des Lilas na pohárik absintu, Strindberg bol znova ako predtým priateľský a takmer neviazaný.

Avšak ezoterický Strindberg bol tajomná postava, zasvätenec. Denník je zbierkou postrehov o jeho povahe. Strindberg hľadal jednotu prírody pri svojich laboratórnych experimentoch. Teraz hľadal túto jednotu – Boha – v každodennom živote. Strindberg ako ezoterická osoba sa stáva hrdinom novej a ohromujúcej drámy.

Ak vidím, že môj vankúš naberá ľudské rozmery, potom tie tvary sú tam, a ak niekto hovorí, že sú produkované iba (!) mojou predstavivosťou, odpoviem: „Iba“, vravíte? - To, čo vidí môj vnútorný zrak, je pre mňa viac! V tom vankúši vyrobenom z peria vtákov, ktorí boli kedysi nositelia života, vidím dušu. Sila tvoriť formy. A v lane, ktorý kedysi niesol životnú silu vo svojich vláknach, vidím realitu, pretože ja som schopný nakresliť tieto tvary a ukázať ich iným. Sú chvíle, keď počujem svrčka spievať vo vnútri toho vankúša. Zvuk vydávaný lúčnym koníkom bol pre mňa vždy magický. Je to akýsi druh „bruchomluvectva“. Vždy sa mi zdalo, akoby prichádzal z nejakej prázdnej siene dolu podo mnou, spod povrchu Zeme. Teraz, predpokladajúc, že tieto tvory raz spievali v lanovom poli, veríte, že Príroda alebo Stvoriteľ by mohli používať rastlinné vlákno ako fonograf. Aby hral pre môj vnútorný sluch, ktorý utrpením, nedostatkom lásky a modlitbou sa stáva ochotnejším načúvať hlbšie než predtým? Ale to je to, kde „prirodzené vysvetlenia“ nestačia a ja ich okamžite opúšťam!

Hned potom, čo sa Harriet vracia po štyridsiatich dňoch, Strindberg sa 5. októbra vracia späť k práci na hre, ktorú považoval za svoju najlepšiu, a ktorá sa stala jeho najobľúbenejšou – „Svetlo! G.V.T.“ (*Gud vare tack: Vďaka bohu!*) napísal si do denníka.

Kresba Arthura Sjögrene – Strindberg ako chemik – Faust, 1905

V listoch, ako aj v denníku Strindberg uvádza okultné názory, ktoré dali tejto čudnej udalosti širší rozmer. Ešte raz sa Harriet zjavuje ako Agnes v Hre snov. Predstavuje si ju, ako dcéru boha Indru a myslí si, že by mohli spolu počať dieťa duchovnými prostriedkami. Ona bola jeho božskou manželkou, predurčenou priviesť na svet jeho nebeské deti.

*(Olof Lagercrantz: August Strindberg, Farar Straus Giroux
New York, 1984,
preklad zo švédčiny: Anselm Hollo, preklad do slovenčiny:
Alena Smiešková.)*

18. november 1901

Čítam o indických náboženstvách.

Celý svet je len zdanie (=Humbug alebo relatívna prázdnota). Primárna božská sila (Maham-Atma, Tad, Aum, Brama) sa podvolila, aby bola zvedená Mayou, alebo Impulzom stvorenia.

Tak Božský prvotný element zhrešil proti sebe. (Láska je hriech, a tak bolesti lásky sú najväčšie zo všetkých pekiel).

Svet začal existovať len pomocou Hriechu, – ak vlastne vôbec existuje – pretože je to iba obrázok zo sna.

(Následne moja Hra snov je obrázok zo života), úloha pridelená fantómom a askézou je zničiť ho. Ale táto úloha je v konflikte s impulzom lásky a výsledkom je, že všetko je neutíchajúce kolísanie medzi zmyslovými orgiami a úzkosťou odriekania.

Toto sa zdá byť kľúčom k hádanke sveta.

Tieto slová som objavil v Histórii literatúry, práve, keď som ukončoval svoju Hru snov, Rastúci Zámok¹, ráno osemnásteho. To isté ráno som uvidel Zámok osvetlený, tak ako bol, pri vychádzajúcom slnku.

A tak mi indické náboženstvo ukázalo význam mojej Hry snov a význam Indrovej dcéry a Tajomstva dverí = Ničotu.

Čítal som Budhizmus celý deň.

¹ Toto je názov, ktorý Strindberg často dával Hre snov, ale názov takisto odkazuje k skutočnej budove, postavenej v roku 1897, ktorú videl zo svojich okien v Karlavägene.

27. máj 1904

Dnes ráno prišla poštou zo Scheringu kniha o budhizme. Môj zrak okamžite upútal názov kapitoly „Prípustnosť samovraždy“ a tieto Budhove slová: „Od tohto dňa o tri mesiace človek, ktorý ubehol svoju dráhu, odíde na večný odpočinok.“

List od Harriet znova nadviazal medzi nami spojenie. Príde do Furusundu v polovici leta. Potom, čo stráví nejaký čas v Paríži.

(August Strindberg: From an Occult Diary, Penguin Books, London 1979, preklad zo švédčiny: Mary Sandbach, preklad do slovenčiny: Alena Smiešková.)

Strindberg využíval zdroje pohľadov do človeka a jeho sveta, ktoré boli predtým do určitej miery načrtnuté v predchádzajúcich literárnych formách, hlavne v lyrickej poézii. Nikdy však neboli zámerne a naplno využité Strindbergovými predchodcami. Starší dramatici využívali silu imaginácie a spomienok, dotkli sa nevedomia, ale nikto z nich nenapísal hru zameranú na vyslovenie pravdy o Bohu, človeku a vesmíre vo forme zámerne imitujúcej sen.

Tok plynúci zo spomienok a nevedomia sa dotýka takmer každej fázy Strindbergovho života a životnej skúsenosti každej ľudskej bytosti. Pohľad na obsah hry, scénu za scénou, je užitočný:

Čo je potrebné zdôrazniť v Strindbergovej vlastnej vysvetľujúcej poznámke – najlepšom možnom úvode k Hre snov – je „forma, nesúvislá, ale zjavne logická.“ Je to forma, ktorá dovoľuje ľudskej bytosti reprezentovanej Básnikom – autorom dostať sa k pravde o človeku a o jeho svete. Strindberg veril, že existuje opodstatnenie viery, že pravda sa zjavuje synteticky, nahliadnutím cez logiku sna a že je pravdepodobne spoľahlivejšia, než výsledok analýzy materiálu pozorovaného a reprodukováného zmyslami. Pritom skúmaného a študovaného rozumom.

(August Strindberg: A Dream Play and for Chamber Plays, Seattle and London 1973, z úvodu Waltera Johnsona k Hre snov, preklad do slovenčiny: Alena Smiešková.)

Autoportrét A. Strindberga, 1886

51. sezóna
2000/2001
347. premiéra

AUGUST STRINDBERG

Hra SNOV

ETT DRÖMSPEL

preklad: **Ján Zima**
dramaturgia: **Svetozár Sprušanský**
hudba: **Giedrius Puskunigis (Litva)**
scéna: **Aleš Votava**
kostýmy: **Alexandra Grusková**

réžia: **Gintaras Varnas (Litva)**

premiéry
8. a 9. december 2000
Velká sála DAB Nitra

riaditeľ: **František Javorský**
umelecký šéf: **Svetozár Sprušanský**

Osoby a c

AGNES , dcéra Boha Indru	.....
	.....
BÁSNIK	.....
DÔSTOJNÍK	.....
ADVOKÁT	.....
SPRÁVCA KARANTÉNY	.....
REKTOR UNIVERZITY	.....
VRÁTNIČKA, SPRÁVKYŇA 1	.....
MATKA EDITY	.....
SKLENÁRSKY MAJSTER	.....
UČITEĽ, DEKAN FILOZOFIE	.....
LEPIČ PLAGÁTOV, DEKAN PRÁVA	.....
OTEC, DÔCHODCA, SLEPEC	.....
DEKAN TEOLÓGIE	.....
DON JUAN, DEKAN MEDICÍNY	.....
MATKA, SPEVÁČKA, KOKETA	.....
LINA, EDIT, SPRÁVKYŇA 2	.....
KRISTÍNA, BALETKA, ŽENA	.....
VIKTÓRIA, ALICA, ONA	.....
POLICAJT, ON, ŽIAK 1	.....
CHÓRISTA, MUŽ, ŽIAK 2	.....
SPRÁVCA 1	.....
ŠEPKÁR, ŽIAK 3	.....
ŽIAK 4, SPRÁVCA 2	.....

Ďalej ú

Gabriel Čepček, Boris Klinka, Milan Košarištan, Mária
 Roman Šingliar, Jur

V inscenácii je použitá hudba
 Cleofide, Porpora, MA. Charpantier, H. Pu

Obsadenie:

- ..... Daniela Kuffelová
..... alebo Miloslava Zelmanová
..... Juraj Hrčka a.h.
..... Marek Majeský
..... Ivan Vojtek
- ..... Marcel Ochránek
- ..... Adela Gáborová
- ..... Ján Greššo
..... Anton Živčic
- ..... Dušan Lenci
..... Vladimír Bartoň
..... Eva Večerová
..... Jana Valocká
..... Ivana Kuxová a.h.
..... Klaudia Kolembusová
..... Igor Šebesta
- ..... Stanislav Pitoňák
..... Erik Peťovský
..... Marián Labuda ml.

Spinkujú:

..... Ľuboš Kudlačík, Miloš Kusenda, Ján Oleár, Miroslav Szabó,
..... Juraj Uher, Miloš Vlasák

Opera z operných diel autorov:

..... Rossini, C. Monteverdi, Ch. W. Gluck, G. Verdi

Naše poďakovanie patrí:

Generálny sponzor na sezónu 2000/2001

F O N D
PRO NITRIA
MESTSKÝ FOND KULTÚRY

VŠEOBECNÁ ÚVEROVÁ BANKA a.s.
pobočka Bratislava – mesto

**Za pomoc pri realizácii inscenácie
ďakujeme:**

**Ministerstvu kultúry SR,
Správe účelových zariadení MK SR,
Konzervatóriu v Bratislave a VŠMU,
speváckemu zboru pri Gymnázium
na Golianovej ulici v Nitre,
Linde Opálenej a Lenke Podolanovej.**

asistent réžie:	Svetozár Sprušanský
inšpicia:	Mária Oravcová
šepkárka:	Zuzana Šopíková
majster javiska:	Jozef Drobec
scénické svetlo:	Vladimír Krkošek Roman Šopík
scénický zvuk:	Vladimír Králiček Juraj Kóna
masky a parochne:	Erika Lőrincová, Tatiana Gajdošíková
rekvizity:	Helena Dubajová
garderóba:	Ludmila Bellová

stavba scény a prestavby:

Gabriel Čepček, Boris Klinka, Milan Košarištan, Mário Kudlačík, Miloš Kusenda, Juraj Laca, Ján Oleár, Jozef Palaky, Peter Pastierik, Ján Surovka, Miroslav Szabó, Roman Šingliar, Juraj Uher, Miloš Vlasák

**Umelecko-technická prevádzka DAB pod vedením
Ing. Štefana Ondicu.**

**Scénu a kostýmy vyrobili dielne DAB pod vedením
Imricha Tótha.**

Artaud

...a Hra snov

2. a 9. júna roku 1928 sa uskutočnili v divadle Théâtre de l'Avenue premiéry inscenácie Hra snov Divadla Alfreda Jarryho. Režisérom nebol nikto iný, ako Antonin Artaud.

Článok v programe, sprevádzajúci inscenáciu, zdôvodňuje voľbu Strindbergovho diela. Je to jedno z veľkých diel ideálneho divadla, ktoré pre Artauda znamená vrchol jeho tvorivej cesty. Obsahuje nekonečný register citov. *V jedinom okamihu možno odhaliť rub aj líce zložitej a otrasnej myšlienky. Sú tu zastúpené najväčšie problémy, ktoré sú prezentované v konkrétnej a zároveň aj v mysterióznej podobe. Je to skutočná všestrannosť ducha a života, ktorej až magnetizujúca hrôza sa nám ponúka a uchvacuje náš zmysel pre najčistejšiu a najplodnejšiu ľudskosť.* Medzi reálnym a snovým životom prebieha hra myšlienkových väzieb, premenlivých vzťahov a dejov, ktoré sa dajú transformovať v činy, čo je presne programom a snahou Divadla Alfreda Jarryho: vzkriesiť zmysel pravej divadelnej skutočnosti.

Predstavenia boli prvým uvedením Strindbergovej hry vo Francúzsku, na ktorom sa A. Breton rozhodol zúrivo protestovať proti spôsobu jej inscenovania. Išlo o nový a definitívny rozchod Artauda so surrealismi v dôsledku škandálu, ktorý sa z ich iniciatívy odohral na oboch večeroch. Okolo divadla aj v sále sa odohrali incidenty, ktoré viedli k zásahu polície. Prišlo k bitkám a zatýkaniu, čo neskôr malo za následok dozvuky v tlači, vo vzájomných vzťahoch, spoločenských kontaktoch a znamenalo to nadhlo umeleckú aj ľudskú roztržku obidvoch strán.

Artaud vytvoril na javisku nadprirodzenú atmosféru, akú si Strindbergovo dielo vyžaduje. Dospel k tomu poetickým používaním tej najkaždodennejšej skutočnosti. Spoznávame Chiricove obrazy, tie kontrastné prelínania antických chrámov, laboratórnych prístrojov a obyčajných predmetov, z ktorých vyžaruje mohutná sila sugescie.

Scénická výprava sa skladá z niekoľkých silno autentických predmetov, pričom z ich vzájemného priblíženia sa, alebo z priblíženia sa kostýmov hercov textu, ktorý prednášajú, tryská poézia, ktorá to všetko v sebe zahrňa, ktorá však bola až do vtedy neviditeľná. Je to svet, kde všetko nadobúda zmysel, tajomstvo, dušu.

Benjamin Crémieux (La Gazette du Franc)

Litografia Edvarda Muncha – A. Strindberg, 1896

Artaudove réžie z tohto obdobia (najmä Strindberga a Vitracovho Victora), sa vyznačovali nepopierateľnými kvalitami: vnútorný poriadok, akcentovanie mimoslovných prvkov, oslobodenie inscenácie spod nadvlády slova, antiiluzívnosť. Možno tu teda zaregistrovať tendenciu k integrálnemu divadlu. *Súčasnú divadlo predstavuje život, snaží sa nám viac či menej realistickými dekoráciami a svetlami priblížiť obyčajnú životnú pravdu. Vytvára a pestuje ilúziu z falošných rekvizít, z papiera a pomaľovaného plátna. Je jednoducho nevyhnutné nastoliť pre divadlo jeho vlastné, špecifické postupy. Divadlo musí byť samým sebou a nepokúšať sa zápasíť so životom. V jednoduchom predvedení reálnych objektov, v ich spojení, v ich poriadku, vo vzťahoch medzi ľudským hlasom a svetlom, je celá skutočnosť, ktorá si vystačí sama a k svojmu životu žiadnu inú skutočnosť nepotrebuje.*

Nepravé v pravdivom prostredí – to je ideálna definícia tejto inscenácie! – píše Artaud v programe k Strindbergovej Hre snov.

(zostavené z publikácií:
Antonin Artaud - Divadlo a jeho dvojník, Tália-press,
Bratislava 1993, preklad Soňa Šimková
Jan Kopecký - Antonin Artaud poslední z prokletých,
Herrmann a synové, Praha 1994)

B e r g m a n

...a Hra snov

Keď som mal dvanásť rokov, brával ma so sebou jeden hudobník, ktorý v Strindbergovej Hre snov hral za scénou na čello. Vždy to bol pre mňa úchvatný zážitok. Večer čo večer som zo svojho úkrytu v portálovej veži sledoval manžel-skú scénu Advokáta a Dcéry. Vtedy som po prvý krát pocítil čaro hereckého umenia. Advokát držal v ruke medzi palcom a ukazovákom sponku. Zohol ju, vyrovnal a rozlomil na dvoje. Žiadnu sponku nemal, ale ja som ju napriek tomu videl! Za dverami v kulisách stál Dôstojník a čakal na chvíľu, kedy má vojsť. V miernom predklone a s rukami za chrbtom si prezeral svoje topánky a ako úplne normálny a všedný človek si potichu odkášľal. Potom však otvoril dvere a vstúpil na osvetlené javisko. V tej chvíli sa premenil, pretransformoval: teraz už to bol skutočný Dôstojník.

V máji 1901 si Strindberg berie za manželku mladú, trošku exotickú krásku z Dramatického divadla. Je o tridsať rokov mladšia a žne veľké úspechy. Dramatik si prenajme päťizbový byt v novom dome na Karlovom námestí a sám vyberie nábytok, tapety, obrazy a všetko ostatné. Mladá nevesta vstúpi do dekorácie, ktorú od prvého do posledného detailu vytvoril starnúci muž. Obaja spoločníci sa láskyplne a loajálne snažia zhostiť svojich od začiatku pevne vymedzených úloh. Čoskoro však v ich maskách vzniknú trhliny a starostlivo plánované pastorále rozbije nepredvídateľná dráma. Rozhorčená manželka utečie z domova a odsťahuje sa k príbuzenstvu v tmavých stockholmských uličkách. Spisovateľ ostane sám so svojim honosným dekórom. Je horúce leto a celé mesto je vyludnené. Strindberga sa zmocní bolesť, akú dosiaľ nikdy nepoznal.

Z hľbokej rany tečie prúdom krv, nedá sa otvoriť alebo zavrieť, ako pri iných životných katastrofách. Bolesť sa zavrtáva do neznámych zákutí duše a razí si cestu priezračným prameňom. Strindberg si poznamenáva do denníka: plačem, ale slzy mi prečisťujú zrak, takže začínam na seba aj na svojich blízkych nazerať s mierou zhovievavosťou. Prehovorí skutočne novou rečou.

Vela sa diskutuje o tom, akú veľkú časť Hry snov koncipoval Strindberg predtým, ako sa Harriet Bosseová, zmierená so svojim tehotenstvom, vrátila domov. Prvá polovica hry je ako nezadržateľne dravá rieka: všetko je priezračne jasné, všetko je radosť a utrpenie, živé, originálne, nečakané. Hra akoby sa inscenovala sama. Vrcholom inšpirácie je scéna v Advokátovom byte. Behom necelej štvrt hodiny sme svedkami začiatku manželstva, následnej dezilúzie a aj jeho rozpadu.

Text inscenátorom dodnes ponúka silu, drsnosť, zábavnosť a poetickú životaschopnosť. Napríklad nečakane sa zjavujúca scéna v škole je priam „výstavný kúsok“.

Hra v sebe obnáša aj niekoľko problémov. Predovšetkým Fingalova jaskyňa. Vieme, že u Strindbergovcov v tom období vládol mier. Mladá manželka, ktorá čakala dieťa, sa venovala sochárstvu a čítaniu hodnotnej literatúry. Strindberg prestal fajčiť, aby ukázal svoju dobrú vôľu. Chodili do divadla a na operu, pozývali si hostí na večere, usporadúvali hudobné večery. Hre snov sa darilo. Strindberg v tej chvíli zistil, že sa jeho dráma stáva akousi panorámou života ľudí pod pochybným dohľadom roztržitého Boha. Naraz sa cítil povolaný vyjadriť slovami onú rozštiepenosť bytia, ktorú v predchádzajúcom texte tak nenásilne demonštroval v situáciách a scénach. Indrova dcéra berie Básnika za ruku a nanešťastie ho vedie k Fingalovej jaskyni, na absolútne rozhranie Zeme a mora. Tam začína deklamovanie veršov – krásnych aj úbohých. Bok po boku rastie to najbanálnejšie aj to najnádhernejšie. Ako znázorniť Fingalovu jaskyňu, aby pritom nesabotovala samú seba? Čo s Básnikovou veľkou sťažnosťou určenou Bohovi Indrovi? Ako vyložiť a stvárniť búrku, stroskotanie lode, Ježiša Krista kráčajúceho po vlnách?

Závěrečná scéna je priam dokonalá a Dcérino rozlúčenie vyznieva jednoducho a dojemne. Prológ sa spája s epilógom. Na začiatku hovorí dieťa svojmu otcovi: „Ten zámok stále rastie zo zeme. Vidíš, o kolko narástol odvlani?“ A takmer na samom konci hovorí starnúci Strindberg: „Ach, cítim všetku bolesť bytia, takéto je teda byť človekom. Na začiatku dieťa, na konci stavec, medzitým celý ľudský život.“

(Ingmar Bergman: Laterna magica, Odeon, Praha 1991, preklad: Zbyněk Černík)

Strindberg na Värmdö-Brevik, 1891

Nádej čakania

(rozhovor s režisérom Gintarasom Varnasom)

● *Strindberg vo svojej Hre snov vytvára a ponúka inscenátorom veľmi svojský svet. Svet s vlastnými zákonmi a pravidlami. A to nielen po formálnej alebo kompozičnej stránke hry, ale aj v otázke štýlu, poetiky, témy aj myšlienky textu.*

Keď ste sa rozhodovali inscenovať túto hru, ktorý z momentov bol pre vás najinšpiratívnejší a určujúci?

Hra je zaujímavá tým, že má svoju špecifickú formu a kompozíciu. Nesmeruje k vytváraniu kópie reality. K zobrazovaniu reálneho priestoru, času, ľudí. Jej princíp tkvie v hre. V hre s fantáziou, s neuveriteľným množstvom asociatívnych obrazov. A práve to ma na nej najviac zaujalo a následne inšpirovalo. Absencia lineárneho príbehu, jednej idey, jednoduchých návodov k životu. Využil som skôr prítomnosť možností, rôznorodosti, kreatívnosti, polyfónnosti. Hravosti a fantázie.

● *V Hre snov nájdeme veľké množstvo autobiografických prvkov zo života Strindberga. Napokon to dokazuje aj sám autorov denník a jeho vlastné slová o vzniku hry. Neinšpirovali ste sa aj vy pri inscenovaní tejto hry vlastným životom? Vaším detstvom, minulosťou, spomienkami?*

Takmer vo všetkých hrách svetovej drámy sú prítomné autobiografické prvky autora. Vo väčšej alebo menšej miere. Áno, môžeme nájsť aj priame alúzie na skutočnú realitu, napríklad zo života samotného Strindberga, ale mnohé hry sa nachádzajú v akomsi nepriamom vzťahu k skutočnému životu autora diela. Jedna vzdialene, druhá veľmi blízko. Dielo je vždy v akejsi podobe zviazané s autorovým životom. Ako jeho dieťa.

Takisto aj režisér! Tým, aké si vyberá hry, aké používa výrazové prostriedky, v istej miere sám seba vtlačá do výslednej podoby inscenácie. Každý z nás, vo vlastnom interpretačnom a skúsenostnom kľúči, premieňa hru na svoj vlastný obraz. Aby bola zaujímavá a dôležitá pre neho samého. A tým aj pre diváka!

● *Jedna z dominantných tém Hry snov je téma čakania. Myslíte si, že aj v živote je čakanie tou najhlavnejšou a najčastejšou činnosťou, ak nie priam údelom človeka?*

Neviem, či prvok očakávania je hlavnou témou hry, ale jednoducho tento motív sa v našej inscenácii stal dostatočne výrazným. Neviem, ako sa to stalo, ale z procesu skúšok to tak vyplynulo. To, čo je najdôležitejšie, nie je samotné čakanie - čakanie pre čakanie - a už vôbec nie to, na čo sa čaká - ale očakávanie, ktoré je spojené s istými nádejami, vášňami, smútkom. Čakanie na Niečo. Na niečo dobré, milé, zaujímavé, pekné, alebo odpudivé, strašné, zlé. Čakanie v takomto slova zmysle. Čakanie, prepojené s až existenciálnou otázkou: Je v živote človeka nevyhnutné toľko strácať, obetovať a trpieť? Čakať, túžiť, lúbiť, nenávidieť...? Otázky existenciálneho smútku!

● *V Hre snov si hlavná hrdinka Agnes často povzdychne: „Chudáci ľudia! Život je zlý! Je ťažké byť človekom.“ Aj vy si to myslíte!?*

Áno, táto replika sa v hre často opakuje. Myslím si však, že Strindberg ju významovo aj kvantitatívne trochu precenil. Tieto slová znejú literárne. Ako téza, ktorú treba dokázať. Ale v našej inscenácii sa tieto slová tak často neobjavujú. A ja osobne by som s tým, že ľudia sú chudáci, nesúhlasil.

Ak by som si mohol vybrať z hry iba jednu vetu, ktorá by ju povedzme charakterizovala, znela by - „Prečo alebo pre koho je toto všetko – v živote a ľudskom konaní – potrebné?!“

● *Vaše obľúbené knihy, hudba, filmy...?*

Je ich nesmierne veľa. V každom období môjho života som mal obľúbených iných autorov a diela. Narýchlo povedané – filmy: Tarkovskij, Visconti, Antonioni... literatúra: Lorca, Camus, Thomas Mann... A z hudby... opera.

● *Divadlo dnes musí súperiť s novodobými vymoženosťami techniky (internet, virtuálna realita), alebo nenáročnými žánrami zábavného priemyslu (film, televízia, video). Odkiaľ môže divadlo čerpať svoju novú energiu, aby bolo pre diváka neustále príťažlivé a lákavé? Čím by ho mohlo ľudí v budúcnosti priťahovať?*

Už v období, keď sa objavil film, mnohí prorokovali divadlu zánik. Ako vidíme, divadlo stále žije. Funkciu a zástoj, akú malo divadlo napríklad v shakespearovských časoch, dnes nemá a už ani nebude mať. Alebo v antických časoch: divadlo, ako masové umenie. To sa už nikdy nevráti. Dnes sa masovým umením stal film alebo skôr televízia. Ľudia si už dnes môžu vybrať medzi rôznymi druhmi umenia a zábavy. Nemusia pri tom ani opustiť svoju izbu.

Divadlo sa stalo umením elitárskym. Hrá sa v menších sálach, pre menší okruh divákov.

Myslím si, že je to tak dobre a že to tak aj ostane. Divadlo je záležitosť elity. Áno, aj dnes divadlo využíva vplyvy moderných technológií, v niektorých svojich prejavoch sa približuje k showbiznisu. Vidíme príklon ku komerčným podobám divadla, k žánru muzikálu. Domnievam sa však, že budúcnosť a sila divadla nie je v kópii, v povrchu, v talk-show, ale v návrate k životu človeka. K hĺbkam človeka. K tomu, čo ponúka psychológia, filozofia... Všetko to, čo je priamo spojené s vnútorným svetom človeka.

(otázky kládol S. Sprušanský, Nitra, 27. 11. 2000)

Gintaras VARNAS (1961)

Začínal svoju réžijnú dráhu v Nezávislom divadelnom štúdiu vo VILNUSE (1984-6) a pokračoval v divadle „Šepa“ – Politickom bábkovom divadle pre dospelých, ktoré sám v roku 1988 aj založil.

V rokoch 1988-1993 študoval divadelnú réžiu a v rokoch 1994-1997 absolvoval postgraduálne štúdium réžie na Litovskej hudobnej akadémii vo VILNUSE. Absolvoval divadelné stáže a dielne v Nemecku a vo Veľkej Británii.

Od roku 1989 ako **nezávislý režisér** spolupracuje s viacerými litovskými divadlami, s Litovskou televíziou a podieľa sa na rôznych divadelných produkciách nezávislého charakteru.

Najvýznamnejšie činoherné réžie:

- F. García Lorca: **Ako prešlo päť rokov** – Malé divadlo VILNUS (1993)
- A. Camus: **Cudzinec** – Národné divadlo VILNUS (1995)
- F. García Lorca: **Publikum** – Národné divadlo VILNUS (1996)
- P. Calderón de la Barca: **Velké divadlo sveta** – nezávislý projekt (1997)
- B. Strauss: **Čas a izba** – Národné divadlo VILNUS (1997)
- H. Ibsen: **Hedda Gablerová** – Štátne akademické divadlo KAUNAS (1998)
- E. O'Neill: **Smútok pristane Elektre** – Štátne akademické divadlo KAUNAS (1999)
- S. Van Lohuizen: „**The Wizz Kid**“ – ALF projekt (1999)
- P. Calderón de la Barca: **Život je sen** – Národné divadlo VILNUS (2000)

Operné réžie:

- R. Strauss: **Salome** – Lotyšská národná opera RIGA (1999)
- G. Verdi: **Don Carlos** – Lotyšská národná opera RIGA (2000)
- P. I. Čajkovskij: **Piková dáma** – Národné divadlo VILNUS (2000)

Medzinárodné divadelné projekty:

„EURALEIN“ – (časť „The Buss“) - Štokholm (1999)
Účasť s inscenáciami na festivaloch v Estónsku (Tartu, Piarnu, Rakvere), Rusku (Moskva, Petrohrad), Poľsku (Toruň), Slovensku (Nitra), Lotyšsku (Riga) a na hostovaniach v Nórsku, Kanade a USA.

Ocenenia:

Za inscenácie „Hedda Gablerová“ a „Smútok pristane Elektre“ získal Ceny za najlepšiu réžiu roka v Kaunase.

Inszenácia „Hedda Gablerová“ mu vyniesla v ankete litovských divadelných kritikov a publicistov Cenu za najlepšiu réžiu sezóny – Zlatý Kristóforos '98.

Advokát (Chrámová scéna), fotografia z inscenácie
„Hra snov“ režiséra Maxa Reinhardta z roku 1921

Rozmýšľam o svojom živote takto: je možné, že všetky tieto hrozné veci, ktoré som prežil, boli špeciálne zinscenované kvôli mne, aby som sa mohol stať dramatikom, schopným opísať všetky druhy duševných stavov a situácií? Bol som dramatikom, keď som mal dvadsať rokov, ale ak by bol môj život pokračoval pokojne a usporiadane, nebol by som mal čo vyjadriť v divadelných hrách.

(August Strindberg Harriet Bosseovej, z Okultného denníka)

Program Divadla Andreja Bagara v Nitre
k inscenácii A. Strindberga „Hra snov“

Zodpovedný redaktor: František Javorský
Zostavil: Svetozár Sprušanský
Fotografia na obálke: Filip Vančo
Logotyp inscenácie: Palo Bálik
Grafická úprava: Ladislav Ševella
Tlač: Rea, Nitra